

PROTESTANS

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI LAP.

57. szám.

Hetedik évi folyamata.

October 15. 1848.

Keresztyén vallás diadala a' régi pogány Rómán.

(Folytatás. Lásd 56 sz.)

IV. Öntartóztatások.

Az emberek által feltalált vallásokban mindig különféle nemű öntartózkodások (Abstinenzien) voltak szokásban; természeti szüleményei azok szívünknek, melly a' még kevésbé kifejlett hajlamra féket szeret vetni, hogy a' valóban uralkodó szenvedélynek annál háboríthatlanabban ereszhessen meg a' kantárszárát. Minél számosságban valamely népben az öntartóztatás, annál erkölcsstelenebb azon nép: mert minduntalan bizonyos súlygyent állít fel ama bűnök közt, mellyeket kikerülni nem akar, és azon vezeklés-gyakorlatok közt, mellyek alá veti magát, hogy amazok következményeit eltávolítsa. Így volt a' pogányoknál. Némelylek husevéstől tartózkodtak, mint a' bramanok, kikerül *du Choul*¹⁾ szól; mások, *Horácz* szerint²⁾, erősen böjtöltek 's ismét mások testöket sanyargaták 's vérig ostromozák magokat³⁾.

Lacedaemonban péld. ünnep rendeltetett az ostromozásra, mások szabályul vevék nőtlenségben élni⁴⁾, úgy látszik azonban, hogy ezek jó akaratuak voltak 's nyilvános fogadalmat nem azon gondolattal tettek, miszerint azt titkon megszegjék, mert a' *kisértet legyőzésére legbiztos eszközt* választottak. Bűrökkel készített italt ivának 's így tehetetlenekké tevék magokat.

Mások fejöket nyirák meg⁵⁾, ismét mások zarándokolni mentek⁶⁾, mások meg 9 napi áhitatoskodásokat tartottak az istenek tiszteletére, mond *Marolles*, 's mindez valamennyinél sz. élet helyett volt.

Isten megszánta a' szegény emberiséget 's kiszabadítására e' mély sötétségből igéje vilá-

gosságát adá neki 's azóta tudta az emberiség, hogy az isten szivre tekint, nem pedig külselekvényekre, hogy neki sem, a' hustóli tartózkodás, sem a' papok nőtlensége, sem a' szerzetesek önsanyargatásai sem az áhitatos pogányok zarándoklataik kedvére nincsenek, hanem inkább az erkölcsök tisztasága, felebarátaink és istenünk szeretete.

Sz. Pál is, pedig ama pogányokra is tekintőleg, azt mondja: Valamit a' mészárszékben árulnak, megegyétek, semmit nem tudakozván felőle a' lelkismeretért, mert az uré a' föld és annak minden gazdagsága (1. Kor. 10, 25 és 26), eledelek, mellyeket isten teremtett, hogy azokkal hálaadással éljenek a' hivek; mert az istennek minden teremtett állatja jó, és semmit meg nem kell vetni, ha hálaadással élnek azzal (1. Tim. 4, 3 és 4).

Jézus megsemmíté a' zarándoklatokat, a' 9 napi áhitatoskodásokat 's minden haszontalan utakat is eme vagy ama templomhoz, mintha minden templom nem egyenlően szent és jó volna az isten imadására. Ő megérteté az emberekkel, hogy az isten tisztelése sem eme sem ama meghatározott templomhoz kötve nincs, hanem fészke a' szivben van 's a' samariai nőnek, ki azt kérde tőle, a' jeruzsálemi templomban kell-e, vagy pedig hegyen imádni az istent, azt felelé: eljő az óra, mellyben sem ez hegyen, sem Jeruzsálemben nem imádjátok az atyát; az isten lélek és a' kik őt imádják, szükség, hogy lélekben és igazságban imádják (Ján. 4, 21 és 24).

Így kárhóztaták az apostolok is a' papi nőtlenséget, midőn magok is megházasodának, mit az evangyéliom bizonyít, *Sz. Péter* napáról szolván (Luk. 4, 38); *Pál*, midőn beszél, hogy *Péter* 's más apostolok magokkal vivék nejeiket az utra (1 Kor. 9. 5 és 6) 's ugyanazon apostol, midőn *Timoteusnak* ajánlja, hogy a' püspök egy *feleségü* férfit legyen (1 Tim. 3, 2).

Innen látni, egy szóval, mit tön a' ker. vallás: ama külső, ajkak-, lábak és kezekkel végzett áhitatoskodások helyébe a' sziv, érzemény és szeretet kegyességét tevő, melly isten előtti sz. életben 's emberszeretben nyilvánul. Immár kérde: ezen eredmény nem hálára indítandja-e' szívünket 's nem győzi-e' meg szellemünket a' felől, hogy e' vallás isten műve 's a' pogány vallás embermű volt?

¹⁾ Hieron., adv. Jovin., lib. II.

²⁾ Titus Livius, Decad. 4., lib. VI. — Ovid., lib. IV., Fast.

³⁾ Hieron., lib. II., Apul., Asin. aur., lib. VIII. Lásd Tertullian apologeticáját is.

⁴⁾ Hieron. cont. Jovin., lib. 1 in fine. — Juven., sat. 6.

⁵⁾ Juven., sat. 6.

⁶⁾ Porphyrius, apud Euzebium, praeparat. evangel. lib. III.

V. A' pogány papok jövedelmei.

„Méltó a' munkás jutalmára“ mond a' szent irás (Luk. 10, 7.); nem fogtunk volna e' szerint a' papok roppant jövedelméről szólni, ha ők munkást illető jutalommal megelégedének vala. De dicsvágyuk annyira ellenkezett mutatott kegyességökkel, hogy e' cikket hallgatással nem mellőzhetők. E' papok pénzvágya, öszvehasonlítottván a' ker. vallás haszonkeresetlenségről szabályaival, annál jobban kitüntetendi vallásunk isteniségét.

Ha a' pogány meg akará nyerni kegyét isteneinek, paphoz ment, kérvén ezt, hogy érette áldozatot tegyen; miért a' papot meg kelle fizetnie?). Tudjuk, mi könnyű volt alkalmat adni a' népnek áldozatai megkettőztetésére, h. vétségével rá riasztottak. Többi közt okot adának a' népnek holtakért imádkoztatni, 's e' könyörgések, míg nem lőnek megfizetve, mit sem használtak. A' pogány, ki atyját vagy anyját szereté, sietett erszényjét kiüríteni, hogy rokonait kiszabadítsa a' pokol kinaiból. Így adának alkalmat a' betegek és haldoklóknak, hogy nekik végrendeletileg némi öszvegeket hagyjanak, mintha az istenek ezen, papoknak megfizetett imák 's áldozatokért halál után nekik kedvezhetnének, némileg megfizeték beléptöket az elyseumi virányokra.

A' főpapságnak más forrásai valának. A' főpap péld. adót szedett a' közönségtől 's jövedelmeket kapott magánosoktól; sőt Rómában oda ment a' dolog, hogy a' szajhák becstelen keresete védetnék azon föltét alatt, hogy nyereségökből tizedet fizetének a' főpapnak, ki így pénzért nyilvánosan felszabadalmazá a' bünt, mit a' templomokban kárhoztatott. — A' főpap gazdagságának soha be nem dugult forrása az ugy nevezett első évi terményei voltak az egyházi adománynak, azaz, az általa adományozott, eladott vagy kiosztott egyházi adományok első évi termésit ő tartá meg magának. Innen látjuk, hogy a' pogány templom kalmárbódéva lön 's hogy Jézus ugy a' pogányoknak, mint az elfajult zsidóknak, e' kereskedőket ostorral üzvéni ki a' templomból, mondhatta volna: „Vigyétek el ezeket innét, atyám házában én vásárt nem akarok, ti pedig házamat latrok barlangjává tevétek“ (Ján. 2, 16. Luk. 19, 46).

Szerencsére a' ker. vallás gátot rakott ezen émelyítő uzsorának; a' zsidó vallás épüle-

tét feldönté, hogy helyébe a' hála és szeretetét állítsa. Erről ítéljen kiki e' vallás alapítójának tanai után. Jézus azt mondá tanítványainak, hogy őket a' papok ragályos példájától megója: „Ingyen vettétek, ingyen adjátok; ne szerezzetek aranyat, se ezüstöt, se pénzt a' ti erszénytökbe“ sat. (Mát. 10, 8. és 9.); „Ne gyűjtsetek kincset e' földön, hanem gyűjtsetek magatoknak kincset menyországban“ (Mát. 6, 19. 20.); „Munkálódjatok nem az eledelért, a' melly elvesz; hanem az eledelért, melly megmarad az örök életre“ (Ján. 6, 27.); és sz. Pál, ki nem akart az egyház rovására élni, Titus tanítványának férfiakat ajánl püspökökül választani, kik nyereségnek undokul kívánói ne legyenek. (Tit. 1, 7).

Azóta a' papok kénytelenek valának egyszerűen élni, a' nép pedig pénzt megőrizni, hogy kenyeret vegyen. A' nagyoknál kevésb fényűzés és visszaélésnek, a' szegényeknél kevésb nyomornak kellende lenni. Ujra kérdem: jelleme azon vallásnak, melly oda czéloz, hogy a' papok gazdagságát alászállítsa, a' nép jólétét pedig felszökkentse, nem isteni vallás jelleme-e, valamint a' pogány papok kapzsisága bizonyos jele volt az emberi vallásnak?

VI. Ünnepek és járdalatok.

A' papok jeles eszközt gondoltak ki, hogy a' népben ragaszkodást a' babonához tápláljanak, 's az abból állt, hogy a' népet az isteni tisztelet ünnepélyes gyakorlatához társul csatolják; hogy pedig ez annál jobban sükerüljön, szertartásaiknak lehetőleg nagy ingert törekvének adni, azok fényét ének-, zene-, festészet és fényűzéssel emelni; szóval, minden lehető világi pompa csalótkül szolgált nekik, hogy a' nép képzerejét fogságba ejtsék 's vele igyen elhitessék, hogy ő vallásos, a' midőn mulatkozik. A' pogány vallás számos ünnepeinek ez volt kétségkül eredete. Mi közölök csak néhányat említendük.

Februárban ünnepet tartottak a' pogányok, melly gyertyaünnepnek neveztetett. Ezen ünnep *Proserpina*, az alvilág királynője tiszteletére volt rendelve; a' romai úrhölgyek azon nap hosszú sorokban jártak körösleg, kezeikben meggyújtott gyertyákat hordozván ¹⁾.

Később, nem tudom mellyik hónapban (nov. vagy december, mindegy) más nemű ünnep ünnepeltetett; bizonyos napon minden ember temetőkbe ment, ott a' holtakért imádkozandó; de valamint az év minden napja kimult rokonok- vagy barátokérti imádkozásra szenteltethetett volna, e' nap kiváltképen minden ismerős- vagy ismeret-

¹⁾ A' következőkben említett jövedelmek kütfejeinek megismerése végett lásd Blondus. Rom. triumph. lib. II. 33. l. — Tit. Liv. lib. IX. — Cicero, de leg., lib. I. — Tit. Liv., lib. XXX. — Sueton. in Claudio. — Sz. Justin apologetikája. — Sueton. vit. Caligul. — Horat., serm. lib. II. .

¹⁾ Lásd Rhenust Tertullianról. Annot. in lib. V. contra Marc.

lenérti közimádkozásra volt határozva ¹⁾). *Plutarch* e' hónapot vezeklések hónapjának nevezi ²⁾).

Holtaknál levén, megmondjuk néhány szóval, a' pogányok miként temetkeztek. Mielőtt a' halott testét lakából kivitték, barátai és rokonai meglátogatták őt 's mielőtt ezek eltávoztak volna, vízzel, melly agygedényben tartatott, fecskendék be magokat ³⁾). Templomban levén már a' test, egy olajág segedelmével a' jelen voltak vízzel háromszor fecskendeztettek be; végre a' rokonok és barátok ezen utolsó kötelesség bebizonyítása után, kezeikben meggyújtott gyertyákkal, sirkertbe kísérek a' holttestet, *Polydor-Virgil* tanutétele szerint ⁴⁾).

Igen sok ünnep volt még, mellyek közt némi hasonlatosság volt. A' papok és nép egyik járdalatáról a' templomokban 's utczákon beszélendek. Elég lesz egyet leírni e' járdalatok közül, hogy fogalmat adjunk valamennyiről. Különféle pogány írókban elszórt töredékekben következőket olvasunk.

Kezdeté az volt, hogy azon helyek falait, mellyek mellett a' járdalatnak el kelle haladnia, szönyegekkel boríták be ⁵⁾). Azután roppant népözön közt egy istenség képe lassan, nagy pompával vitetett zászló alakban ⁶⁾). Erre fejér ruhákban csinosan feldiszitett hölgyek hosszú sorai következtek 's a' nők útközben virágokat tele marékkal szórának ⁷⁾). Őket férfiak követték a' népből, kezeikben meggyújtott viaszgyertyákkal. Számos zenész majd gyöngéd dallamot, majd harczias, a' bámuló sokaság képzerejét meglepő indulókat zengedeztetett annak kieszközléseül, hogy a' nép egy egészen érzéki benyomást vallásos érzeménynek tartson. Kissé távolabb száz meg száz, féjérbe öltözött gyermek páronként közelite, istenök dicséretére énekeket énekelve. Azon papok, kik a' vallásban magasb rangot foglaltak el 's fejtetőjük meg volt nyirva, nagy pompával vivék a' megszentelt ereklyéket. Az utolsó különféle tárgyakat vittek; az egyik oltárt, a' másik ládikát, mysteriumokat magában foglalót; a' harmadik az istenség képét ⁸⁾). végre a' statusfő-

¹⁾ Lásd az arany legendát is. — Cicero első beszédében Antonius ellen.

²⁾ Pol. Virg. 1. 6, c. 9.

³⁾ Liv. VIII., c. 8.

⁴⁾ Lásd Alex, Aphro. in probl. — Homer. Iliad. 24. — Plat., de leg. lib. XII. — Terent., in And. — Ovid., Fast., 6. — Virg., Aeneid. II.

⁵⁾ Blond. Rom. tr. 52. l. — Pol. Virg., lib. VI. c. II.

⁶⁾ Apul. Metam. lib. IX. — Dion. Halicarn., lib. VI.

⁷⁾ Apulej.

⁸⁾ Mindezen részletről egyazon író tudósít, ki a' Diana járdalatáról szól.

nők, felsőségek, fejedelmek ¹⁾) következtek 's a' menetet papok és nagy népsokaság rendtelenségben rekeszté be. Egy kis távolságtól a' másikig, útczaszögleteken vagy keresztutakon a' járdalat egy nyugoltár előtt megállt ²⁾); ott a' bálványkép felállított 's némi szertartások után a' járdalat halkan tovább ment.

Néhány e' járdalatok közül eső- vagy szép időnyerésre volt irányozva 's ilyenkor, mint *Macrobius* mondja ³⁾), supplicatióknak neveztetett.

Meg kell vallanunk, hogy mindez nagy ingert gyakorolhatott a' nép képzereje fölött 's a' nép mulattatására meg lehetett volna azt engedni, mint ma a' gyermekeknek katonásdit vagy báljátékot, harczmutatványokat vagy színházat engedünk meg. Undorító azonban az volt a' dologban, hogy ezen ünnepélyek vallásos cselekvényekként állítottak a' nép elibe. Ez pedig jelenlétével azoknál Isten előtt érdemül felróható tettet vélt elkövetni 's annál kevésbé törődött szive büneinek megjobbításával.

Hálát kell e' szerint modanunk a' ker. vallásnak, melly eljött, hogy az emberi szellem e' hamis irányzatait jó utra térítse. Már a' próféták megmondák, hogy Isten a' sok ünnepélyt gyűlöli; sz. *Pál* is annyi sok ünnep megtartását haszontalan dolognak állítá. Jézus Krisztus csak egyetlenegy ünnepet, husvétot, rendelt, 's az apostolok csak kettőt, husvétot és pünkösdt ünnepeltek Szóval, az általok alapított első egyházak e' sok ünnepre példát soha nem adtak. Maga *Tertullian*, egyike az egyházatyáknak, illy járdalatokat a' pogányok vakittatásának bizonyítványául tekinté. Valóban nem is tekintve a' veszeltyt, mellynek azok a' népet kitevék, midőn ez hívé, hogy e' híu szertartások elegendők, tetszeni az isteneknek, e' sok ünnepet még azonsúlyos haj is követé, hogy a' munkától a' drága időt elvevék, így a' családokat megszegényíték, más kárpótlást azért nem adván, mint e' pogány papok befolyásának megnagyobbítását.

Az olvasó mondja ki még egyszer 's vallja meg, a' ker. vallás eredménye nem valódi jótéte' az emberségre nézve 's nem kell e' áldania az istent, hogy mindezen híu babonától végre megszabadítá a' földet.

VII. A' félistenek.

A' földi életök folyama alatt magokat kitüntetett emberek haláluk után félistenek név alatt mennyégbe tétettek át ⁴⁾).

Ha eszébe jutott a' papok collegiumának em-

¹⁾ Du Choul, 250. l.

²⁾ Apul. Asin. lib. II.

³⁾ Polyd. Virg. lib. VI. c. II.

⁴⁾ Cicero de legib. II. et de nat. Deor.

bert így isteníteni, elég volt boldoggá mondatását nyilvánosan kimondani; a' nép legott boldognak tartá őt, imáit hozzá intézé 's ezen egyszerű teremtmény helyet vőn az Olympban; mint-ha ember istent csinálhatna, 's őt segélyül legott hihatná! E' bálványozást Tertullian, ker. egyházatya, is gonyolja!').

E' sok istenség közül minden rend védistent választta magának; a' hangászok *Apollót*, hajósok *Neptunt*, földmivelők *Cerest*²⁾. Minden városnak volt oltalmazó istene; Athene kivált *Minervát* tisztelék, Róma *Jupiter Capitolinust* választá; ezen istenek közül mindeniknek különös tulajdonságok adtak: *Apollót* döghalál ellen hívák segítségül; *Juno* a' gyermekezőknek segített; templomokat is építettek ezen emberi gyártványu isteneknek. Némelyekben e' kápolnák közül áldoztak, másokhoz zarándokoltak; harmadikban csodás szentnek segítségül hívása által történt gyógyulás oklevelét tették le; hajótörésből kiszabadult hajós jelent meg, ruháját védistennője kápolnájában leteendő; várakozása ellenére meggyógyult sánta mankóját vitte oda³⁾. *Tibullból* egy helyet iktatunk ide: Jer istennő, jer segítségemre, mert a' templomodban felaggatott sok kép eléggé bizonyítja, hogy van hatalmad minket meggyógyítani!⁴⁾

Egyébiránt ennyi sok teremtmény istenítésének valódi bizonyítványai még ma is fenállnak; a' templomokat, mellyeket a' pogányok a' fél-isteneknek építettek, Rómában ma is láthatni; e' város telve velök, a' templomok csak nevet változtattak 's felírásaik magok megmondják, hogy ugyanezen, most ker. szenteknek szentelt kápolnák, azelőtt pogány istenségek tiszteletére valának fölépitve⁵⁾. A' templom, melly akkoron *Junonak* volt szentelve, ma sz. *Mihályé*, a' *Herculesé* ma sz. *Istváné*, *Fortunaé* ma aegyptusi sz. *Máriaé*.

A' mostani, sz. szüz *Máriának* szentelt 12 templom Rómában egykor *Jupiter Feretrius*, a' jó istennő, *Apollo Capitolinus*, *Hercules*, *Venus*, *Isis*, *Mars*, *Vesta*, *Jupiter Stator*, *Minerva*, *Apollo*, *Diana*, *Saturnus* és *Opis* tiszteletére volt fölépitve⁶⁾.

Vége a' Pantheon, melly Olymp valamennyi istenének vala szentelve, most a' paradicsom minden szentelé.

E' szerint látjuk, hogy a' pogányok az isteni tiszteletet, melly csak alkotót illet, a' terem-

ményre vitték át 's miként jöttek arra, hogy legfőbb isten helyett embert, fát, követ tiszteljenek. E' bálványozás nemcsak istengyalázó vétség volt, mennyiben az igaz istentől megtagadá a' neki tartozó dicsőítést, hanem szirt is a' nyilvános erkölcsök 's érenyekre nézve. 'S így valóban mindenki, istenét, védszellemét maga önmódjával választván magának és azt ön szíve hajlamával ruházván fel, uralkodó szenvedélyének hódolt 's lelkismeretmardosások nélkül ápolá azt. A' tolvaj ragadománya egy részét *Mercur-nak* áldozá, 's így vélé a' harács maradványának birtokát maga részére szentesíteni; a' tisztátlan nő *Venus* papjaival osztá meg bujálkodása gyümölcsét, képzelvén, hogy nyeresége másik felét egész léleknyugalommal élvezheti.

A' ker. vallás egész erővel felkelt e' bálványozás ellen. Tanai e' tekintetben eléggé ismeretesek 's elég lesz a' tiz parancs törvényére emlékeztetni: Ne csinálj magadnak foragott képet és semmi hasonlatosságot azoknak formájára, mellyek a' földön itt alatt vannak, se azoknak, mellyek a' vizekben, a' föld alatt vannak; ne hajolj meg azok előtt és ne tiszteljed azokat. (II. Móz. 20, 4 és 6).

VIII. Imák és tisztító tűz.

A' tisztító tűz legravaszabb találmány, mit a' pogány papok csak feltalálhattak. Mialatt közép állomást a' pokol, hová a' nagy bűnösök mentek, onnan többé ki soha nem jövendők, és elysecumi virányok közt, hova csak erényes emberek mehettek be, kigondoltak, e' papok az emberek többségének, melly sem nagy bűnösök, sem nagy szentekből nem áll, széles tért hagytak, hova a' sokaság bemene, lelkét bizonyos ideig tartó vezeklésekkel megtisztítandó.

Virgil arról következőket mond: a' lelkek ott szenvedik régi bűneikkel okozott kinaikat; némelyek légben függve széltől ide 's tova ingattalnak, mások iszonyu melységbe taszítatva vagy lángoktól emésztelve lakolnak vétségeikért, mig megtisztulva égbe fölemelkedhetnek¹⁾. De ebben az hajtott papoknak hasznót, miszerint állíták, hogy a' tisztító tűz kinait áldozataik 's kérelmeikkel megrövidithetik; magában értetik, hogy a' nép által jól megfizetett áldozatok és kérelmekkel. E' pogányokat tehát holtak úgy, mint élők táplálták 's ők a' halott barátai vagy rokonai fájdalemával nyerészkedtek.

Mellyik áhitatos fiú, vagy mellyik nő, az atya vagy férj halálakor, kit tisztító tűz kínjai közt képzelt, nem fogta magát ösztönözöttnek érezni, hogy néhány pénzdarabot áldozzon, am azok kinait megröviditenő? Ők hát fizettek, megcsalt lelkismeretök ki volt elégitve, a' pap

¹⁾ Apol., cap. 5., 13 et 40.

²⁾ Arnob., contra Gent., lib. III. — August. de civitate Dei, lib. VI. cap. 9.

³⁾ Horat. lib. I. od. 5.

⁴⁾ Az első könyv harmadik alagyája.

⁵⁾ Cardin. Baron. Martyrolog., ad diem 13. Maii.

⁶⁾ August Steuchus, de donat, Const. 263 l. E.

¹⁾ Virg. Aeneid. lib. VI.

elvette a' pénzt, megtette az áldozatot 's a' halott lelke ott marada, a' hol volt.

Szerencsére megjelent az evangéliom, hogy hirdesse az igazságot; azaz, hogy halál után a' lelkeknek csak két tartózkodási helyök, ég és pokol, van, e' szerint a' tisztító tüzet, e' tisztán pogány találmányt elnyomva, a' belőle származott botrányos visszaéléseknek véget vetett: többé semmi tisztító tűz, következöleg nincsenek abból kiszabadítandó lelkek, ezekért nem kell többé áldozni és így pénzt többé nem kell elfogadni 's a' népet többé csalni. Valóban, miként remélhetni a' halott sorsának áldozattal megváltoztatását, midön megmondá az evangéliom (Zsid. 9, 27), hogy közvetlenül a' halál után lesz ítélet? Hogyan lehet azt elhiteni akarni, hogy még harmadik hely is van, mellyből ki lehet szabadulni, midön Jézus Krisztus az utolsó ítéletet rajzoltában csak kettőről beszél, modván: némelyek elmennek az örök gyötrelésre, mások pedig az örök életre (Mát. 25, 46). A' ker. vallásnak valóban csak ismeteresebbé kell lennie, hogy még több hitelt nyerjen.

Látjuk, hogy mihelyt megengedjük az elvet, miszerint áldozni, imádkozni, másnak hasznos lehet, pedig annak, a' ki meghalt, legott azt kell következtetnünk, hogy az üdv nem annak cselekedeteitől, a' ki boldoggá lön, hanem csak bárkitől végrehajtott tettől függ. Megértjük azt is, hogy aztán e' külső cselekvény, ezen áldozat, nagyon fontossá 's annálérvényesebb lesz, minél gyakrabban ismételtetik. Két áldozat többet ér, mint egy, tiz ima beceseb, mint egy; hogy szaporábban elmondhassuk, rövidebbé tesszük azokat 's azt a' bizonyost ismétlendjük; 's épen így volt a' pogányoknál. Ők egyazon szavakat husz- és harminczszor ismétlék. Jézus szemökre hányja azt, tanítványaiknak modván: Mikor pedig imádkoztok, ne legyetek sok beszédűek, mint a' pogányok, kik azt állítják, hogy az ő sok beszédök által hallgattatnak meg (Mát. 6, 7). Még több: e' pogányok imáikat kezdék számlálni, 's féltőkben, hogy nagyon sokat vagy nagyon keveset imádkozandnak, egy hosszú zsinóruk volt¹⁾, mellyre bogyókat fűztek föl 's ezeket ujjai közt eresztgették át a' szavaknak ajkaikról lesiklása szerint. — Felvilágosodott században, mint a' miénk alig hihetnök illy elévelyedését az emberi szellemnek, ha a' tényt egy hitelt érdemlő író nem bizonyítaná.

A' biblia tudósít, hogy nem kevésbé felöltő szokás létezett Baal hamis isten papjai közt, kik reggeltől délig szünetlen e' litániát ismétlék: Baal, hallgass meg minket! (Kir. 1. 18, 26).

Talán még különösb szokást, egyazon szellem bélyegét, találni még ma is India egy népénél. E'

sajnálattaméltó bálványozók azt képzelvén, hogy imáikkor szavoknak a' levegőt érintő hangja az, mi az isteneknek tetszik, annyira mentek, hogy írott imákat üres, egy magas hegyre állított és szélmalomszárny segedelmével mozgásba hozott hengerbe zárnának; 's meg vannak győződve, hogy az ilyen levegőben lebegő imák moraja szintolly hatályos, mint ha isten iránti szeretet szavai sziveik bensejéből fakadnának! Ez egyike a' formalismus tulságig vitt, de valódi, kimaradhatlan következményeinek. Nem áldjuk-e az istent, ki nekünk fia által megmondá: Mikor imádkoztok, ne legyetek sok beszédűek, mint a' pogányok, kik azt állítják, hogy az ő sok beszédök által hallgattatnak meg? Nem bizonyítja-e ez, hogy a' zsinór bogyói szerint kiszámított ajkimmákkal megelégedő pogány vallás földi eredetű; a' ker. vallás pedig, melly csupán szivből származó imát akar, égből szállt alá?

Még sok pogány, Jézus Krisztus vallása által ostromlott szokást hordhatnánk fel, mint: a' templomoknak képekkel, festvényekkel megtöltését, azon pontig, hol neocaesareai *Gergely* mondja, hogy a' pogány vallás feltalálója 's anyja a' képeknek, valamint azon szokásnak, büereklýeket betegség vagy baleset elleni óvszerül hordani magával 's t.¹⁾, de úgy tartjuk, hogy a' mondottakban elég van az olvasó szemének felnyitására.

Elgondolhatni immár az ijedést, melly a' ker. vallás megjelentekor a' pogány papokat érte. Ők átláták, hogy e' vallás szerencsájöket és befolyásukat tönkre tette. Első gondjok tehát, mellyet a' népnek tudatlanságban 's igájok alatti megtartására használtak, az volt, eltiltani olvasását e' bibliának, melly gyalázatukat folleplezé. Azutan a' védeszközzel még meg nem elégedének; e' sz. munkát minden házban keresték, azt megégetendők²⁾, de a' gonosz cselekedete őt magát esalja meg 's úgy történt, hogy minél több bibliát égettek meg a' pogány papok, annál több példány került ki a' leirók kezeiből, kik alig tudák kielégíteni kérelmeit a' népnek, melly annál inkább vágyott olvasni e' könyvet, minél jobban tilták azt neki 's így a' biblia ellenei tudtok nélkül leghatalmasb terjesztőivé lettek.

Hatalommal nem boldogulván, rábeszéléssel tőnek kísérletet, következö szép okoskodást terjesztgetvén: Vallásunk régibb és így jobb a' tieteknél³⁾. Mintha a' régiség igazság bizonyítványa volna! A' régi csillagászok, ha visszajöhetnének a' földre, szintugy mondhatnák az új csillagászoknak: Rendszerünk szerint a' nap forog a' föld körül; tietek szerint ellenben a'

¹⁾ Plutarch, Romulus életében.

²⁾ Arnob. contra Gent., lib. IV.

³⁾ Symmachus.

¹⁾ Du Choul, 255. 1.

föld az, melly a' nap körül forog. De rendszerünk régibb, következöleg jobb a' tiéteknél. A' keresztyének azonkül megmutathatták volna, hogy vallásuk a' zsidókon át *Mózes-, Ábrahám és Adámig* ér föl, e' szerint a' pogány vallás csak elferdítése az övékének; de a' keresztyének illy okoskodásokkal idejüket nem vesztegették; ök istenre bízták annak eredmény általi bebizonyítását, hogy vallásuk tőle eredett 's isten a' ker. vallás diadalával, a' pogány vallás romjaival megmutatá, hogy amaz mű, mellyet hatalmas kezével ő tart fen. Jézus Krisztus vallása nem sokára kilépett a' homályból, fölemelkedék a' világon 's olly fényvel sugárzott, hogy általa a' római pogányságsötétségei örökre elűzetének.

Korunkbeli ker. olvasó tán másnemű ellenvetést tenne, mondván, hogy az említett szertartásokat többé vagy kevésbé a' zsidó vallás példája hatalmazá fel, és így isteni szerzemény, mellyben sok különféle áldozat és áldozati szolgálat, sat. volt. Az olvasó, ki ez észrevételt teszi, keresztyén; elég lesz hát neki magából az evangyéliomból vett választ adnunk. Midőn sz. *Pál*. Zsid. 9. részében a' zsidó törvény szertartásairól szól, e' szertartásokat *testieknek* nevezi, mellyek csak a' megjobbítás idejeig vettettek az izraelitákra (Zsid. 9, 10). Hogy pedig ezen idő Jézus Krisztus megjelentével eljőve, bizonyítják az üdveztő szájából származott e' szavak: „Akkor mondám: Imhol vagyok én, hogy a' te akaratodat cselekedjem, isten!“ Megmondván előbb: „Az áldozatot és az ajándékot nem akartad, a' baromnak egészen égő áldozatát és a' bűnért való áldozatot nem kedvelted“ (dolgok, mellyek a' törvény szerint nyujtattak), hozzátéve: „Imhol vagyok én, hogy a' te akaratodat cselekedjem, isten!“ Az elsőt eltörleszté, a' másodikat rendelé; 's e' szavak által szenteltetünk meg, azaz, a' Jézus Krisztus testének egyszer való áldozatának általa (Zsid. 10, 7, 10).

Valóban a' ker. vallás benső érzemények, nem formák vallása; vallás, mellynek szellemét meg kell érteni, mert csak az elevenit meg, a' betűt pedig, melly megöl, számüzi; szabadság vallása, melly a' szertartások, böjtök, áldozati szolgálatok és sanyargatások rabszolgaságától megszabadít és isten iránt szívtiszteletet, felebarátink iránt szeretetet kíván; vallás, mellynek kegyei istentől vagy paptól hiú pénzen vagy testi kinzatással meg nem vásárolhatók, hanem vallás, mellyben minden ingyen adatik; vallás, melly bűneink bocsánatát, az ég ajándékát, nem papok közbenjárása által, hanem Jézus Krisztus nevében, ha bizunk benne, hozza; vallás, mellynek egész tartalma e' szép szavakban foglalatik: „Ugy szereté isten e' világot, hogy az ő egyetlenegy szülött fiát adná, hogy minden, valaki hiszen ő benne, el ne vesszen, hanem örök

életet vegyen“? Azonban e' vallással is úgy van mint sok más dologgal; hogy azt ismerjük, tiszta kútfőjet, a' bibliát, kell tanulmányunkká tennünk, nem pedig azon eltorzítást, mellyet emberek csinálnak belőle. Ha a' pogány papok, kikről szólánk, bálványozásuk szépitéseül, szerencsétlenségre, hatalmokba kerítették volna a' bibliát, tán oda jutandottak, hogy vallást vonjanak ki belőle, melly a' Jézus Krisztusétól tán úgy, mint ég a' földtől, különbözendett; úgy hogy a' két ker. pogány és evangyéliomi, tan közt kevésb különbség fogott volna lenni, mint az igazi ker. és pogány vallás közt. Ha meg akarjátok tehát egész tisztaságában ismerni az igazságot, mielőtt elferdíté azt az ember, hogy elferdítve adja nektek, olvassátok és higgyetek a' bibliának, az egész bibliának, semminek, csak a' bibliának.

Marle után közli Daru.

Emlék-tárcza.

Kivonat, b. e. *Láczai József* professor emlékbeszedéből, mellyet a' reformátusok pápai — harmadszor porából fölépitett — gymnasiumuk megnyitásakor tartott, 1794-ben.

Alig kezdett a' reformatio kedves hajnala hasadni az égen, 's a' hitbeli világosság erőt venni a' sötétségen; alig kezdett *Lyra Miklós, Reuchlin, Luther és Melancon* tanítani: az ő élesztő hangjaik közinkbe is elhatottak, hírók 's munkájok országunkba jutván. Ekkor épen *enyingi Török Bálint* levén a' *dunántuli* résznek 's egyszersmind *Pápa* városnak generálisa, szintugy ellensége volt a' tudatlanságnak, véteknek, babonának, *papi járomnak*, mint a' török kegyetlen igának; kinek még fogolykorában is szemébe így szólott nagy *Suliman* császár: „hallod-e *Török*, nem tudom te féltél-e éntőlem vagy nem, de én még *Stambulban* is álomban veled kinlódtam“. Ez a' vitéz hadi foglalatosságai között is viaskodott nemcsak a' pogány ellenséggel, hanem több nagylelkű reformátusokkal együtt a' vallásba csuszott hibák 's babonások ellen is, és nem szűnt meg *Pápa* városát 's ennek vidékeit taníttatni, valamig szemeket a' józanabb keresztyéni tudmánynak látására fel nem nyitották; nem vitte mindaddig *Bálint* papot *Debreczenbe*, mignem itt az igaz tudományt meggyökerezettette. Mindezek 1530-dik esztendő előtt történtek, 's ezen időtájban esett *Török Bálint* török fogságba, 's ugyanabban el is végezte mind testi mind lelki értelemben vitéz pályafutását; légy áldott vitézünk, mert bár pogány földben nyugodj, vallásunk ügyében apostolnak nézünk!

Mindazonáltal az ő halálával semmit nem lakodott a' vallásos buzgóság, buzgott minden nemes szív e' magyar hazában, valamint szabadsága

mellett ugy lélekismeretének kedvetlen terhelte-
tetése ellen. Tudják a' históriák buvárai, hogy
azon századnak vége felé alig maradt 2-3 mágnás
és nemes familia országunkban, mely a' tisztított
evangyéliomi tudományt be nem fogadta volna;
így volt sorsa e' mi városunknak is, mely azon
időben határörző és szüntelen vitélő nemesek
lakhelye volt. Ezek a' *Bálint* pap által be-
hezott, azután *Dévai Biró Mátyás* és más hat-
hatós reformátorok fáradozása által megerősödött
evangyéliomi vallást mindegyig bevévén, elég
korán gondoskodtak az ifjuság neveltetéséről,
oskolákról; és bár ezen mi oskolánk mintegy
50 esztendő lefolyta alatt létezésén kívül egyéb
szembetűnő dolgokról számot adni nem tud*):
csakugyan emelkedett lassanként főlebb ama
Török Bálint örökösei alatt annyira, hogy már
1580-ban az akkori oskolai főigazgatótól és
ekklézsiái előjáróktól közönséges törvényeket
nyert; és előbb ugyan *oskolai*, azután pedig
collegiumi nevezet alatt a' nagyságos *Török* és
Nyári földesuraktól védelmeztetvén, előbbel-
haladott fényében; mellyben nem is csüggedett
az akkor még *főnemesi* ranggal biró *Eszterházi-
aknak* hatalma alatt sem, kikre szálott ezen város
a' *Nyári* familiáról *mindaddig*, mignem gróf *Esz-
terházi Pál* nádornak az akkori pápától a' val-
lás rovására adott 's üldözést parancsoló leve-
le érsek *Széchenyi* és püspök *Kolonics* és *Pon-
grácz* főnököknek megküldetett. Ekkor lett azon
gyászos idő, mellyben — mikép a' hajdani ro-
mai pogány világban — nem eshetett szándékos
gonoszság az ország vagy király ellen, melly
miatt a' szegény ártatlannak ne kellett volna
meglakolnia. Ekkor volt az, hogy magok a' rom.
kath. honfiak, *Nádasdi*, *Frangepan* és mások
ütöttek pártot a' királyi udvar ellen, és hihető,
hogy amaz éhletetlen 's valójában szerencsétlen
Rákoczy Ferenczet is csak azért hajtották szö-
vetségökbe, miszerint kevély szándékjoknak an-
nál több követőket megnyerjenek: mégis a'
cath. atyafiak az egész gonoszságot az evange-
licusokra kenték, holott mindazok, kik a' párt-
ütésért megölettetek, pápisták voltak; maga
pedig *Rákoczy F.* megérdemlette, hogy a' hű
protestansok kirekeszszék 's a' pápista hitre té-
ritsék. — Ezt az alkalmat, mintha *Rómából* adott
jel lett volna, a' hazánkbeli főpapság ekklézsiái-
nknek 's papjainknak sanyargatására, különö-
sen ezen városbeli templomunknak elfoglalására,

tiszteletes *Sellei István* predikátorunk, és *Kocsi
Bálint*, oskolánk rektorának, több mint 40 egy-
házi személyekkel együtt, hűdös tömlőczökre,
olasz és horvát kegyetlen katonáknak korbácsolá-
sa alá és leggyalázatosabb gályarabságai hur-
czoltatásokra. Ezen méltatlanságot szenvedt ár-
atlanok nemzedéke és hitsorsosa fájdalommal ugy-
an, de a' lelkismeret szemrehányása nélkül, hoz-
tam emlékezetbe mindezeket.

Mindezen keserves inségek között, minél
dühösebbek valának az üldöztetések, annál inkább
virágzott ezen helyben is Isten veteményes
kertje, mint valamely jó illatu gyöngyvirág a'
fövisbokrok között, és mintegy tereh alatt
emelkedő pálmafa gyümölcseivel, ugy ez is ked-
veskedett hazájának számos 's alkalmas készü-
letű hazafiakkal. Ama hatalmas gróf *Eszterházi
Antal*, más felekezetű vallása 's főispáni méltó-
sága mellett sem tartotta illendőnek és jónak a'
tudományok kertjét háborgatni; de utóbb *Rákó-
czy F.* társaihoz adván magát, számkivetésre
íteltetett, 's királyi kézre jutott javai a' másik
gr. *Eszterházi*-ágnak adattak.

Ezen ág pedig buzgólkodásból-e, vagy —
mint akkor hitték — a' papok rábeszéléséből,
meg nem szűnt mindaddig a' különben kegyes
és kegyelmes *Károly*-t, azután pedig *Mária
Thereziát* kérésével unszolni, mignem ezen en-
gedelmet ki nem eszközlé: „A' pápai reformá-
tusok templomjokat 's oskolájokat, ha ugyan lát-
ma nélkül megeshetik, zárják el.“ Így fosztott
meg ekklézsiánk, már harmadik izben, tulajdon
költségén szerzett istentisztelet helyétől, colle-
giumától, két predikátorától, hat oskolai tanítójá-
tól, számos nagyobb 's apróbb tanulók seregétől,
amaz 1753. gyászos emlékezetű esztendőben.

Már tapsolt az ellenség, gunyolódta a' papi
fejedelmek, kik Jézus jövendölése szerint áldozat-
ot tenni vélték, midőn Jézusnak igaz, de tőlök
különböző értelmű tisztelőinek veritékét láhtatták
gőzölni! —

Keserves fohászokadásokat nyujtottak atyáink
az égre, mignem a' látisteni kéz formált egy jó-
zan értelemmel biró, népeinek javát fáradhatat-
lanul munkáló és semmi álnokság járma alá nya-
kát adni nem akaró Mózes, ki is amaz örök
emlékezetű *József*, ki fájlalván legjobb szivű
eleinek sokképeni megcsalattatását, és népei sa-
nyargatására kicsikart megegyezését, parancsolt
hogy: legyen világosság, egyesség, békesség,
mindennek lélekbéli szabadsága! és mindezek
meglettek.

Meglettek az egész országban, csaknem
legelőször ezen mi városunkban, hol az isten-
tiszteletnek 's oskoláknak újraállítását 1783-ban
kegyelmesen megengedte.

Ezen időig 30 esztendő lefolyta alatt *Ádász-
Tevelen* számkivetésben volt oskolánk, egyik régi
és még most is közöttünk életben levő 's szol-

**) A' szabadsajtó, ugy hiszem, collegiumaink történel-
mét rövid időn napfényre hozandja. Van nálam egy
régí kézirat, mellyből olvashatni, miszerint a' pápai
könyvtárban található egy heidelbergi kate-
chismus, mellynek utója így hangzik: „nyomtatta-
tolt Pápan, böjt első hónap 13. napján. MDLXXVII.“
Méltóztassanak hozzászólani. — V. Sz. S.

gáló tanítójával, *Nagy Mihálylyal*, haza szállítván, mindjárt két tanító, majd harmadik, ismét negyedik kívántatott, most pedig ötödikkal is szaporítatott. Oskolai épületeink dolgában annyira előmehettünk, hogy feltámadásunk második esztendejében, ma ezen köztanítások 's könyörgések helyét, minden jók szívörömére, megnyithatjuk. — Ezen szerencsés boldogulásunkat kinek köszönhetjük?

Elsőnek találok a' dicsőségesen országoló *austriai* házat, kiváltképen ennek elsőbb nagyságu csillagait: *II. Józsefet*, és *II. Leopoldot*; kiknek rövid életüket, hár a' takarékos egek a' mienkből is megtoldották volna!!

Nincs minekünk Isten után a' hazában hatalmasabb pártfogónk 's menedékünk a' királyi házon kívül; ha ez kedvez, érezzük könnyebbült sorsunkat; ha ez ellenkezik velünk, minden élő *hatalmas állatok* összeesküsznek ellenünk. Tudjuk a' régiéket!

Azután ti vagytok ekklesiáknak és oskoláinknak külső és belső oltalmazói, táplálói, igazgatói, most ezen helyben az egész magyarországi reformatus statusnak személyét viselők; a' körülöttünk levő ekklezsiák, majd különösen a' dunamelléki két superintendentiákban találtató világi és papi renden levő jóltevők. Köszönjük oskolánk előmenetelét ekklezsiánk helybeli igazgatóinak 's minden nemes szívű tagjainak. Minden ekklezsiái szerencsétlenségek *Gyórt*, *Komáromot* 's *Pápát* vették legelől utjokba, de egy-egy helyben nyomosabb oltalmazói 's közbenjárói nem voltak a' király előtt ekklezsiáink ügyének mint itt Pápa városában. Elhallgatva a' régiéket, a' mult századbeli gyászos üldözés idején, melyet helytelenül *Leopoldina persecutionak* neveznek, (Mert: *Kolonicsénak* 's *Eszterházi Pálénak* kellene nevezni), szegény elrabolt predikátoroknak és a' magok ekklezsiái elnyomattasuk ügyében készpénzt is többet költöttek 10 ezer forintnál. Hát tömérdek fáradságaikat, személyes veszedelmeiket, midőn minden törökön vett győzedelmeiket, vitéz érdemeiket egyedül az igazság elnyomattatása ügyének felszabadítására fordították, ki tudná előszámlálni?!

Közönségesen úgy hiszi a' világ, hogy a' gályákra 's tömlöczökre íteltetett predikátorok egyenesen a' *hollandiai* követnek *Brünningsnek* és *Ruiter* admirálisnak köszönhetik megszabadulásukat: de megtudjuk mi az originalis levelekből bizonyítani, hogy ezek által, 's a' *hollandiai* 's *angliai* udvarok által is, valamint személyesen *Szalontai István* és *Gömöri István* pápai főemberek nyerték meg leginkább azon boldogtalanoknak szabadságát; sőt azon szabadságot engedő királyi levélben is, melyben egynehány fő személyeknek a' fogságban levő pre-

dikátorok felkeresése és kiszabadítása megengedtetik, *Sándor György* és *Szalontai István* neveztetnek legelől is. — Voltak itt eleitől fogva ekklezsiánkról 's oskolánkról mind életükben mind holtok után gondoskodó *Törökök*, *Keneseiek*, *Sándorok*, *Gödörök* és mások; kik közt az egy *Kenesei István* sok százakkal felérkezik; ki életében atyja 's anyja volt a' pápai oskolában tanuló ifjuságnak, halálakor pedig többet rendelt 10 ezer forint tőkepénznél különféle helyeken a' szegény magyar nemes ifjuság tápláltatására. Használt ezen mi ekklezsiánknak még nyomoruságának idején is; és midőn helyben nem használhatott: használt minden körülbelől levő szegényebb sorsu ekklezsiáinknak, melyeknek predikátorai közt minden esztendőben 10,000 forint tőkepénz interese hűségesen kiosztogatott, melly 30 esztendő leforgása alatt 15,000 forintra számittatik. Használt végre, hogy többet ne említsek, csak mióta vallásbeli szabadságunk helyreállított is, midőn legelső gondja is az volt, hogy minden utonmódon oskoláját, ha feljebb nem lehetne is, legalább régi virágzására eljuttassa. Most is azon kívül, hogy több mint 30 apróbb 's nagyobb külföldi (azaz: nem helybeli) szegényebb tanuló ifjakat tulajdon ételén tart: már két esztendő leforgása alatt a' maga erszényéből többet elköltött 17,000 forintnál, csupán a' tanítókra 's oskolai épületekre.

De mindenek felett teneked köszönünk mindent, jó Isten! 'stb.

Ifj. Vári-Szabó S.

VEGYES KÖZLEMÉNY.

K. K. Halas. A' k. k. halasi ref. gymnasiumban a' nyilvános tanítások, az új iskolai évben October 16-kán fognak kezdődni; mire az illető igazgatóság meghizásából a' t. szüléket ezzel figyelmezteti.

Kovács Pál m. k.
igazg. oktató.

S. Patak. A' *sáros pataki* helvét vallástételt követő fő iskolában, mind az alsóbb mind a' felsőbb osztályokban a' tanítások a' szerint, a' mint ministeriumi rendelet által is határozottat 's kihirdettetett november első napján fognak elkezdődni, melly azért tétetik közhírré, mert különben ezen tanodában a' szüreti szün napok után 10-dik novemberben szoktak beállani az iskolák.

Kelt S. Patakon october 3-ik napján 1848.

Kálniczki Benedek.

a' s. pataki főiskola jele nlegi igazgatója.